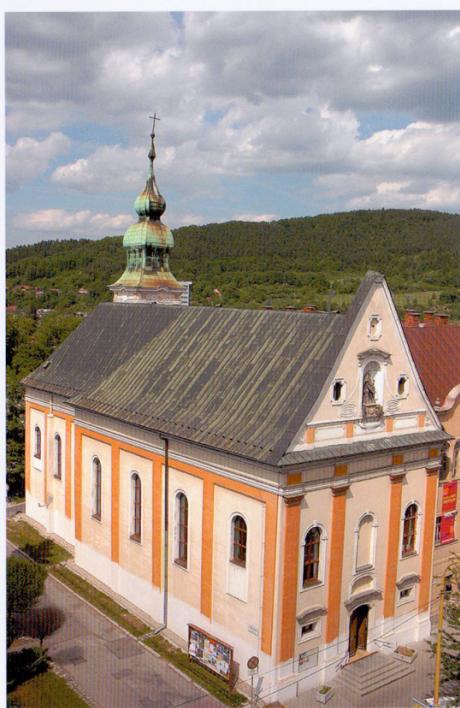

Kostol sv. Barbory

Žilina

Symbolika a heraldika v Kostole sv. Barbory

V mnohých našich kostolov si môžeme všímnúť veľa najrôznejších symbolov. Nie je tomu inak ani v Kostole sv. Barbory v Žiline. Každý symbol má svoj pôvod a význam. Jednu skupinu predstavujú prvky súvisiace s náboženskym prejavom, či duchovnom. Ide najčastejšie o atribúty svätcov, náboženské symboly, alebo iné prvkы kresťanskej ikonografie, často súvisiace so zasvätením sakrálneho objektu, ale aj s tým, aký duchovný rád bol v minulosť jeho správcom. V Kostole sv. Barbory sa stretávame s niekoľkými takymito symbolmi.

Druhú veľkú skupinu tvoria erby patriace rôznym osobnostiam. V tomto prípade ide o erby, patriace šľachticom, ktorí boli v nejakom vzťahu ku kostolu, či už ide o jeho dobrodincov, alebo ľudí, ktorí boli v chráme pochovaní. Tvorba erbov, na rozdiel od najrozličnejších symbolov (emblémov) podlieha prísnym heraldickým pravidlám. To ale neznamená, že sa v nich nestretávame s rôznymi odchýlkami a úpravami. Najčastejšie k takymto zmenám dochádzalo z dôvodu zobrazení erbov na rôznych miestach, ako sú v prípade Kostola sv. Barbory bočné oltáre, dvere, mobiliár a ďalšie miesta. V takýchto prípadoch musela heraldická presnosť ustúpiť špecifickým predstavám umelca a umeleckému prejavu doby. Napríklad nahradenie úplného šľachtického erbu za ozdobnú zlátenú barokovú kartušou je celkom bežné a stretne sa s ňou na rozličných dobových pamiatkach. Popis erbov má svoje presné pravidlá. Jedno z nich hovorí, že na erb sa pozéráme, akoby ho držal niekto čelom k nám. Teda to, čo vidíme vľavo, je v skutočnosti heraldicky vpravo a naopak.

Symbolika kostola

Františkánsky kostol bol od svojho vzniku v 18. storočí zasvätený významnej svätej z prelomu 3. a 4. storočia, sv. Barbore. Toto patrocinium bolo aj v samotnom kláštornom kostole vyjadrené viacerými, ikonograficky zaujímavými výjavmi. Najčastejšie je zasvätenie kostola vyjadrené centrálnym obrazom na hlavnom oltári. Stojaca sv. Barbora na ňom drží v pravej ruke kalich. Meč, nástroj svojho

umučenia má umiestnený v ľavici. Vľavo od svätej je umiestnený jej najtypickejší atribút, veža s troma oknami. Svätica nášla uplatnenie aj ako súčasť drevenej výzdoby vstupu do sakristie kostola. Oválny olistený veniec (medailón) vytvára rámc, v ktorom sa nachádza svätica s palmom mučeníctva v rukách. Veža je v tomto prípade umiestnená za jej chrbtom vpravo. O tom, akej obľube sa patronka kostola a kláštora tešila svedčí aj hlavný identifikačný symbol tejto cirkevnej inštitúcie, jej pečat. V pečati kláštora z 18. storočia sa v oválnom rámcu stretávame so stojacou sv. Barborou. V tomto prípade drží v pravici kalich prevýšený hostiou a v ľavici palmu. Vľavo ju sprevádza veža. Kompozíciu dopĺňa z horného okraja vystupujúci oblaks lúčmi.

Vzhľadom na oblúbenosť motívov sv. Barbory bolo rozhodnuté použiť jej vyobrazenie, s príslušnými ikonografickými prvkami aj v súčasnom erbe kostola. Za základ erbu bola použitá spomenutá pečať z 18. storočia. Erb vznikol v roku 2011 a jeho autorom je Miroslav Glejtek. Erb tvorí v červenom štíte na zlatej paži striebornej odetá sv. Barbara so zlatými vlasmi a zlatou svatožiarou okolo hlavy, so strieborným kalichom prevýšeným zlatou hostiou v pravici a zlatou palmou v ľavici. Svätica sprevádza vpravo hore strieborný oblak s troma zlatými lúčmi a vpravo na paži stojacia strieborná veža. V tomto prípade bol erb v duchu koncepcie stvárnenia celého kostola a jeho výzdoby vložený do zlatej ozdobnej kartuše, čo ale nebráni aj jeho zobrazeniu v klasickom heraldickom štíte.

Obr. 1

Medailón s vyobrazením sv. Barbory nad vstupom do sakristie

Obr. 2
Pečať františkánskeho kláštora v Žiline z r. 1730
(Štátny archív Bytča)

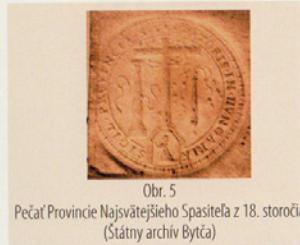
Obr. 3
Erb Kostola sv. Barbory v Žiline z r. 2010
(autor M. Glejtek)

Popri symbolike sv. Barbory sa v kostole stretávame aj s ďalším, už kváziheraldickým prvkom. Je to vyobrazenie symbolu uhorskej františkánskej provincie Najsvätejšieho Spasiteľa. Na dverách vedúcich do chórovej kaplnky sa v ozdobnom medailóne nachádzajú symboly provincie Najsvätejšieho Spasiteľa Rehoľ menších bratov sv. Františka, do ktorej patril aj žilinský františkánsky kláštor. Symbol provincie tvorí kríž, ktorého ramená sú ovenčené trínoch korunou. Na priečnom ramene kríža sa nachádzajú dva klince. Po stranach sú umiestnené nástroje umučenia Ježiša Krista, vľavo stĺp s povrazmi a kliešte

a vpravo bŕc. Samotný kríž vyrastá z niky, v ktorej je umiestnený kľačiaci reholník so zopätým rukami. O tom, že ide o hlavný symbol provincie v tomto období hovorí aj fakt, že s identickými symbolmi sa stretávame aj v provinciálnych pečatiach rehole z 18. storočia. Táto zaujímavá symbolika sa stala aj základom súčasného erbu provincie Rehole menších bratov sv. Františka na Slovensku.

Obr. 4
Symbol Provincie Najsvätejšieho Spasiteľa
na dverach do chórovej kaplnky

Obr. 5
Pečiat Provincie Najsvätejšieho Spasiteľa z 18. storočia
(Štátne archiv Bytča)

Popri symboloch kostola a provincie sa môžeme tak v rámci výzdoby čelnej steny vstupu do presbytéria kostola, ako i na hlavnom stoliči celebranta v presbytériu stretúť s klasickým františkánskym erbom, ktorý je tvorený latinským krížom, preloženým dvoma prekríženými rukami so stigmami. Nahá ruka patrí Ježišovi Kristovi a v hnedom františkánskom habite je odetá ruka sv. Františka. V tomto prípade ide o jednu z mnohých podôb erbu rehole sv. Františka.

Obr. 6
Detail medailónu s erbom františkánskej rehole
na stoliči celebranta v presbytériu

Rodové šľachtické erby

Popri cirkevných symboloch a erboch sa v Kostole sv. Barbory stretávame aj s viacerými erbmi patriacimi príslušníkom šľachtických rodov. Na oltári sv. Antona možeme vidieť dvojicu erbov patriacich dobrodincov tohto oltára, Petrovi Saparimu (vľavo) a jeho manželke Terézii Balášovej (vpravo).

Úplný šľachtický erb Petra Sapariho, tak ako ho poznáme z ďalších prameňov tvoril modrý štit, v ktorom je na strednom vrchu strieborného trojvrásia položená zlatá otvorená listová koruna, z ktorej vyrastá strieborná, zlatovlášť žena držacia v pravici strieborný meč a v ľavici trojico červených ruží na stopkách. V horných rohoch štítu je sprevádzaná vpravo privráteným strieborným polmesiacom a vľavo zlatou hviezdou. Úplný erb dopĺňa aj prílba, červeno-strieborná a modro-zlaté prikyvádľa a na prílbe polozená zlatá listová korunka, z ktorej ako klenot vyrastá žena zo štítu. Oproti úplnému erbu sa na oltári nachádzajú len baroková kartuša, do ktorej je vložené znamenie zo štítu, teda z koruny vyrastajúca žena so spomenutými symbolmi. Na ozdobnej kartuši je ešte polozená otvorená turnajová prílba.

Oproti pôvodnému erbu sú tinctúry erbu upravené pre potreby výzdoby oltára. Váčinou ide o kombináciu zlatej a striebornej tinctúry. Terézia Balášová patrí medzi predstaviteľky starého a významného šľachtického rodu doboženého písomnými prameňmi od 13. storočia. Rodový erb tvorí v červenom štíte umiestnená čierna hlava tura so zlatými (niekedy striebornými) rohami sprevádzaná medzi rohami a v pravom dolnom rohu dvoma

zlato-hviezdičkami a v ľavom dolnom rohu privráteným strieborným polmesiacom. Štit obkolesuje zelený drak, symbol Dračieho rádu, založeného panovníkom Zigmundom Luxemburským v r. 1408. Na štite je polozená prílba, z ktorej po stranach splyvajú čierno-zlaté prikyvádľy. Klenotom je na zlatej otvorennej listovej korunke stojaca korunovaná čierna orlica, ktorá v pravej končatine drží strieborný meč so zlatou rukoväťou, v ľavej nahor smerujúci strieborný šíp so zlatými perkami. Podobne ako v prípade erbu manžela je aj erb Terézie Balášovej na oltári prispôsobený barokovej výzdobe. Aj v tomto prípade je do kartuše vložený len štit z rodového erbu so zmenenými tinctúrami. Na kartuši je tiež polozená otvorená turnajová prílba s klenotom.

Obr. 7
Úplný šľachtický erb Petra Sapariho
(CSERGHEÓ, heslo Szápáry v. Muraszombat)

Obr. 8
Úplný šľachtický erb Balášovcov
(CSERGHEÓ, heslo Balassa I. v. Gyarmath)

Obr. 9

Kartuša s erbmi P. Sapariho a T. Balašovej
na oltári sv. Františka z Assisi

Obr. 11

Kartuša s erbom Mikuláša Kubicu
na oltári sv. Antona Paduánskeho

Na oltári sv. Františka z Assisi sa stretávame s erbom ríchťa Kysuckého Nového mesta Mikuláša Kubicu. Podľa dostupných zdrojov bol Mikuláš Kubica nobilitovaný, teda povýšený do šľachtického stavu panovníčkou Máriou Teréziou až v roku 1741. Ako však hovorí text spojený s erbom, takýto erb mal používať už oveľa skôr, v roku 1723. Túto otázku sa dosiahol nepodarilo dosťatočne objasniť. Úplný šľachtický erb tvorí modro-strieborný Štiepený štít. V pravej polovici na zelenej paži stojí strieborný žeriav, držiaci v pazúroch ľavej končatiny strieborného kamene a v závoku červu alebo hadu. Ľavú polovicu vypĺňa na rovnakej zelenej paži stojaci zlatý medveď. Obi dve figúry hľadia smerom k sebe, tak ako hovoria pravidlá heraldickej galantnosti, a obidve majú nad sebou po jednej zlatej hviezdičke. Na štite je položená otvorená turnajová prilba, z ktorej spĺňajú vpravo modro-zlaté a vľavo červeno-strieborné prikrývalá. Klenotom je na zlatej otvorennej listovej korune stojaci, sa ohliadajúci žeriav zo štitu. Aj v tomto prípade je erb barokovo upravený. Štít je vložený do ozdobnej kartuše, je naň položená otvorená turnajová prilba a viditeľne je aj klenot erbu.

Obr. 10
Úplný šľachtický erb Mikuláša Kubicu
(CSERGHÉO, heslo Kubitca)

Na večnú pamiatku smrti grófky Františky Pálffyovej, manželky grófa Karola Šerényho je miesto jej posledného odpočinku označené nielen textom s rokom úmrtia (1774), ale i rodovým erbom. Všeobecne známy erb tohto význačného a vplyvného magnátskeho rodu tvorí modrý štít, v ktorom sa nachádza žltý jelen vyrastajúci z hornej polovice zlatého kolesa, vyrastajúceho spoza malého zeleného trojvršia. Na štite je položená otvorená turnajová prilba, z ktorej po stranach spĺňajú modro-zlaté prikrývalá. Klenotom je zo zlatej otvorennej listovej koruny vyrastajúci jelen zo štitu. Oproti klasickej rodovému erbu je i erb Františky Pálffyovej čiastočne upravený. Erbové znamenie je vložené do kartuše. Na nej je položená veľká hodnotná koruna, v tomto prípade grófska.

Obr. 12
Doska s erbom grófky Františky Pálffyovej, ktorá oznamuje, že v krypte pod Loretánskou kaplnkou bola pochovaná mladá grófka, manželka grófa Karola Šerényho, Františka Pálffy de Erdödy (1747 – 1774).

Posledný zo šľachtických erbov v Kostole sv. Barbory je umiestnený na samostatnej tabuľe a označuje, že v kostole je pochovaný Maximilián Zinek, kráľovský tridsiatkár, ktorý zomrel 15. júla 1775. Oproti predchádzajúcim erbom, má erb tohto šľachтика čiastočne zmenenú podobu. Základom erbu je novoveký ozdobný štít. Delený je na dve polovice. V hornej hlove štítu sú umiestnené tri hviezdičky. Dolné pole je štiepené. V pravej polovici sa nachádza kletka, nad ktorou leží vták, ktorý je ešte prevýšený mesiacom v splne s tvárou. Ľavá polovica štítu je pätkrát pravosikmo delená. Na štite je položená otvorená turnajová prilba s otvorenou listovou korunou. Nezvyčkym klenotom je spoza prilby vyrastajúci pársiorní kŕdel a osemnásť hviezdičiek položená na korune. Baroková ornamentika je v tomto pripade zastúpená už nie celou kartušou, ale ornamentálnou výzdobou obkolesujúcou štít. Celý erb je v zlate-strieborných tinctúrach, ktoré dozista neboli pôvodnými farbami erbu. Kladenie kova na kov, teda zlata na striebro a naopak sa prieči základným heraldickým pravidlám.

PhDr. Ing. Miroslav Glejtek, PhD.

Obr. 13 – Doska s erbom Maximiliána Zinka

Použitá literatúra

- CSERGHÉO, Géza. Siebmacher's Wappenbuch des Adels von Ungarn sammt den Nebenländern des St. Stephans Krone. Nürnberg 1885 – 1892, heslo: Szapáry v. Muraszombat, Balassa I. Gyarmath, Pálffy, I. Erdőd.
FEDERMAYER, Frederik. Lexikon erbov šľachty na Slovensku I. Trenčianska stolica. Štachta Trenčianskej stolice podľa stupisov z rokov 1596 a 1646/47. Bratislava 2000, s. 6-7.
NOVÁK, Jozef. Rodové erby na Slovensku I. Kubinhy zberka pečiatí. Bratislava 1980, s. 49-50.
VRTEČ, Ladislav. Osem stočí slovenskej heraldiky. Martin 2003, s. 173.

